

Co se událo v 19. století?

Začněme otázkou:

„Co předcházelo založení Střední průmyslové školy strojnické, Jablonec nad Nisou, Horní náměstí 1, příspěvkové organizace?“

? – 1880

Vznik místní bižuterní výroby se datuje již kolem roku **1550**, kdy v českých zemích vládl Ferdinand I. Habsburský, zvolený českým králem roku 1526 po Ludvíku Jagelonském.

Základem vlastní bižuterní výroby je sklo. Místní podmínky byly pro vznik sklářských hutí velice příznivé, poskytovaly dostatek potřebných surovin. Hlavně dřeva bylo v okolních dosud neobydlených lesích dostatek. Již roku 1548 vznikla první huť ve Mšeně, další pak roku 1558 ve Stanovsku, 1577 v Rejdicích a 1598 v Bedřichově. Hutě znamenaly velký finanční přínos pro tehdejší šlechtu. Prvními skelmistry byli Sasové, kteří významně zasáhli do sklářské výroby. Zdokonalili skladbu skelné hmoty, zlepšili konstrukce sklářských pecí a dokázali vyrobit sklo vzácné čistoty a krásy. Znamé jsou dodnes rody Schürerů, Wanderů, Preisslerů, Ewaldů a Friedrichů. Do Jizerských hor je z Krušných a Lužických hor pozval po roce 1538 pražský purkrabí Jan z Vartenberka, který v tomto roce skalské panství, později panství maloskalské, získal a v nedotčených lesích začal připravovat osidlovací a hospodářské plány. Členové výše jmenovaných rodů požívali velkých výhod, nemuseli robotovat, měli právo lovu a právo vaření piva. Rody Schürerů a Wanderů povýšil Rudolf II. dokonce do šlechtického stavu.

Velký rozmach nastal právě v době vlády Rudolfa II. kolem roku 1590. V této době zavedli čeští skláři do výroby tzv. roštovou pec, umožňující zkvalitnění výroby skelné suroviny. Další důležitou technickou novinkou byl objev Kašpara Lehmana, řezače drahých kamenů, a to technika řezání horského křišťálu aplikovaná při zušlechťování skla. Sklářská výroba se tak provždy zabydlela v Jizerských horách.

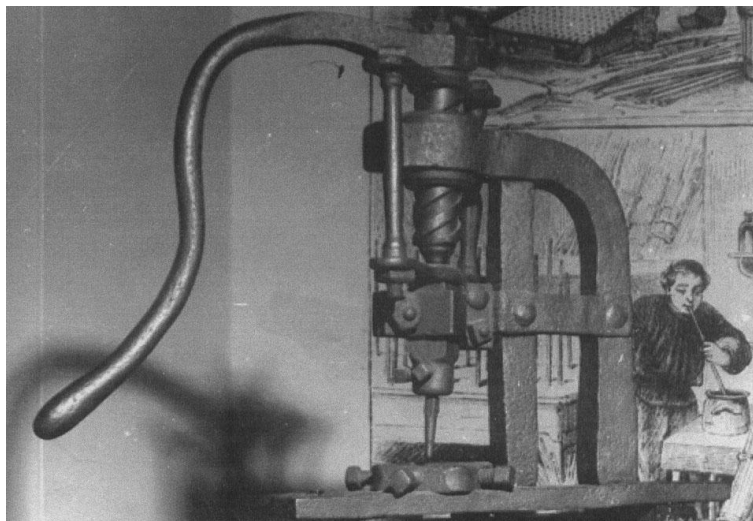
Rozvoj sklářství byl v českých zemích utlumen až v době třicetileté války (1618 - 1648), kdy byl od roku 1617 českým králem Ferdinand Štýrský. Součástí třicetileté války bylo i České stavovské povstání (1618 - 1620), kdy vrcholil téměř 100 letý zápas českých stavů proti absolutistickým snahám habsburského dvora. Porážkou českých stavů byla Bitva na Bílé Hoře (8. 11. 1620). Jen díky umístění hutí v krajině těžko přístupné, přečkaly jizerské hutě tato těžká válečná léta. Stranou válečných událostí a celkem nerušeně pokračovalo sklářství a s ním spojené řemeslnické umění v celku nerušené práci. Válečnému běsnění nebyla ušetřena pouze Mšenská huť.

Po třicetileté válce se začaly rychle zlepšovat pracovní postupy a to jak výtvarně, tak i technologicky. Zlepšoval se proces dělby práce mezi hutí a zušlechťováním. Vznikala nová řemesla - rytci, brusiči a malíři skla.

Postupem času se započalo zcela nenápadně se zhotovováním zboží a ozdob z kovu a jiných materiálů ve spojení se sklem. Tím vznikl pozdější obor pasířství. Zboží bylo nazýváno „Quinceillerie“.

Na prahu 18. století vzniká nové odvětví bižuterie, jako napodobenina turnovských drahokamů a polodrahokamů. Tento laciný šperk se rychle rozšířil pro svou dostupnost a nerozeznatelnost od pravého šperku. Převratným vynálezem se stal objev postupu výroby zušlechtěného skla (1711 v Turnově) a mačkacích kleští na sklo (Fischer 1774). V letech 1765 - 1767 se poprvé organizovaně ozvali manufakturní dělníci – skláři. Hnutí českých sklářů bojovalo o zlepšení špatných životních podmínek sklářů a jejich rodin. Za vlády Marie Terezie 4. 7. 1767 se shromáždili zástupci kvalifikovaných sklářů v Praze k jednání se zvláštní guberniální komisí. Výsledkem byl nový „pořádek“, upravující mzdy a pracovní podmínky ve prospěch sklářů.

Pro Jablonec znamenal vznik nového odvětví (bižuterie) příliv obyvatel a bižuterních dělníků. V roce 1808 byl Jablonec povýšen na městys. V roce 1832 začal Novoborský rafinér Friedrich Egermann používat „červenou lazuru“ (Žlutou používal již od roku 1818). V roce 1840 mu byl recept uloupen, rozšířil se po celé Evropě a dostal se i do Japonska. V roce 1832 - 1840 vynalezl Dalešický kovář Šír šroubový lis, který znamenal převrat v ruční výrobě. Viz následující obrázek.

Tento lis je dodnes uložen v Muzeu skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. Za 50 let stoupl počet obyvatel z původních 2245 na 10 000 a v roce 1866 byl Jablonec povýšen na město. V této době vzrostlo nebezpečí cizí konkurence, obzvláště německé, soustředěné ve městě Pfortzheimu. Zboží vyráběné v duchu lidové tvořivosti se neumělo přizpůsobovat novému vkusu a poprvé se naplno ozvaly hlasy pro zřízení odborné umělecké školy, která by měla zvýšit odbornost mistrů, dělníků a učňů, aby se vytvořily lepší podmínky pro uspokojování výtvarných požadavků ve výrobě. V této době byl v Jablonci založen Spolek pro podporu průmyslu, složený z průmyslníků, obchodníků, zámožných měšťanů a členů městské rady, kteří si byli vědomi zaostávání jablonecké výroby skelných a bižuterních produktů. Tlak na založení školy sílí.

První konkrétní pokus o založení školy se datuje rokem **1855** za vlády Františka Josefa I. Městské úřady povolily, za vydatné podpory Spolku pro podporu jabloneckého průmyslu, zahájení odborného vyučování v jedné třídě měšťanské školy. **Anton SAUDEK**, první a jediný učitel, zahájil vyučování v technice výroby odznaků a plastik, určené pro budoucí dělníky a mistry. Vyučovalo se bez základního dílenského vybavení, bez výrobních pomůcek, s nedostatkem materiálu. Škola byla po krátké době zrušena pro nedostatečnou hmotnou a materiální podporu a pro nepřekonatelné organizační potíže. Přesto však ukázala jedinou správnou cestu jak pomoci povznést bižuterní výrobu.

V dalších letech tlak na obnovení školy neslábl, byl silně podporován především samotnými podnikateli. Zvláště po ustanovení Jablonce městem v roce 1866 vzrostla snaha po obnovení samostatné školy pro přípravu kvalifikovaných pracovníků. Trvalo však ještě 15 let, než došlo k obnovení vyučování. V roce 1870 povolilo tehdejší rakouskouherské Handel-Ministerium zřízení jedné třídy při měšťanské škole ve Školní ulici se dvěma odděleními - kreslířským a modelářským. Na zřízení školy věnovaly státní úřady 4570 Fl. Zkratka Fl je zkratkou pro florény neboli rakouské zlaté, platící od roku 1857 do roku 1892 v Rakousko-Uhersku. Škola dostala název

„ Zeichen und Modellerschule in Gablonz a. N. “
(Kreslířská a modelářská škola v Jablonci n.N.)

1. prosince 1870 bylo započato vyučování na tehdejší dobu s pozoruhodným počtem 36 žáků. Učitel **Franz Aufrichtig** vyučoval žáky základům kreslení, perspektivního kreslení, perspektivního promítání, ornamentalistice, modelování v hlíně a akvarelovému kreslení. Po organizační stránce bylo vyučování přizpůsobeno žákům. Mělo individuální charakter, nebylo hromadné. Žáci byli rozděleni

podle svých schopností a zájmů do 5 tříd. Z této doby se zachoval učební plán a je uložen v německém originále ve státním archivu v Jablonci nad Nisou.

Učební plán:

1. *třída - základní výuka: kreslení základních geometrických linií a figur, jejich pojmenování, kresba jednoduchých ornamentů bez stínování*
2. *třída - lineární perspektiva: teoretická nauka spojená s kreslením podle pravouhých těles bez stínování*
3. *třída - teorie stínování a světelné perspektivy: skupiny těles se stínováním, kreslení částí lidského těla v lince se stínováním, vysvětlování ve vztahu k anatomii, kresba hlavy a celé postavy podle předloh*
4. *třída - modelování: modelování plošných ornamentů a vysokých reliéfů z hlíny, modelování lidského těla, hlav zvířat a přírodnin*
5. *třída - malba akvarelem: malba podle předloh, malba podle přírody*

Žáci docházeli do vyučování jen v době svého volna mimo zaměstnání, tedy po večerech a v neděli dopoledne. Takto organizované vyučování ale mělo za následek velké časové zatížení žáků i učitele. Školné činilo 5 Fl (Florénů) ročně. Záznamy o žácích jsou v archivu. Studium bylo dvouleté, obor byl kresličí a modelářský. Ve školním roce 1870/71 navštěvovalo školu celkem 36 žáků. Informace o počtu žáků ve školních rocích 1871/72, 1872/73 a 1873/74 se nedochovaly. Technické vybavení bylo skromné, chyběla prokazatelně větší materiální podpora podnikatelů. Po čtyřech letech trvání v roce 1974 byl i tento typ školy zrušen.

Již roku **1875** podal městský úřad v Jablonci nad Nisou žádost na tehdejší ministerstvo školství ve Vídni o znovuzřízení samostatné odborné školy uměleckého typu, podobné již existující škole v Kamenickém Šenově. Hlavní úsilí v této akci vyvíjel městský hejtman **baron von Wražda**.

Následovala řada dalších žádostí a urgencí, až ministerstvo školství na základě rozhodnutí ze dne **27. února 1880** povolilo zřízení samostatné odborné školy. Škola obdržela název:

„Gewerblichen Zeichen-, Modelier- und Ziselierschule“
(Řemeslná kreslířská, modelářská a cizelářská škola).